

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

▪ مقاله کاری شماره (۴) / اردیبهشت ۱۳۹۲

▪ مدیریت دارایی و بدهی در بانک‌های اسلامی: گزارش سومین روز مدرسه زمستانه

بانکداری اسلامی

▪ لیلا محرابی*

▪ کلمات کلیدی: دارائی، بدهی، بانکداری بدون ربا، اصول شریعت، ایران

▪ طبقه‌بندی JEL: L87, O10, O16, Z10

*کارشناس ارشد پژوهشی، گروه بانکداری، پژوهشکده پولی و بانکی.

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران: میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، روبروی پارکینگ بیهقی، پلاک ۱۰

کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵

www.mbri.ac.ir

- دیدگاه و نظرات ارائه شده در این مقاله متعلق به نویسندگان بوده و لزوماً نظر پژوهشکده پولی و بانکی را منعکس نمی‌کند.
- کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشکده پولی و بانکی می‌باشد، لیکن استفاده از نتایج این مقاله با ذکر منبع بلامانع است.

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مدیریت دارایی و بدهی در بانک‌های اسلامی:

گزارش سومین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی

زمان: دوشنبه ۱۶ بهمن ۱۳۹۱

مدرس: دکتر حسنعلی قنبری (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

تهیه و تنظیم: لیلا محرابی

مقدمه

سومین روز از مدرسه بانکداری اسلامی با حضور دکتر حسنعلی قنبری (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی) و ارائه مباحثی پیرامون مدیریت دارایی و بدهی برگزار شد. مدیریت دارایی و بدهی (ALM) یکی از ابزارهای مدیریت استراتژیک برای مدیریت ریسک نرخ بهره و نقدینگی در بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری است. به عبارت دیگر، مدیریت دارایی و بدهی، فرایند اداره و کنترل عدم انطباق بین دارایی‌ها و بدهی‌ها به دلایل مختلف از جمله مسایل نقدینگی، نقد شوندگی و یا تغییرات در نرخ سودهای بانکی می‌باشد. از آنجا که یکی از وظایف اصلی مدیریت مالی بانکها مدیریت دارایی و بدهی است، از این رو، بانک‌ها به منظور افزایش سودآوری خود با نظارت بر ریسک به منظور حداقل نمودن ضرر و زیان ناشی از معاملات خود از تکنیک‌های مدیریت دارایی‌ها و بدهی (ALM) استفاده می‌نمایند. این تکنیک‌ها حجم، ترکیب، سررسید، نرخ حساسیت، کیفیت و نقدینگی دارایی‌ها و بدهی‌ها را برای دست‌یابی به نسبت ریسک به بازده از قبل تعیین شده، هدف قرار می‌دهند.

در واقع هدف مدیریت دارایی‌ها و بدهی، تقویت کیفیت و کمیت دارایی‌ها با در نظر گرفتن ریسک همراه دارایی‌ها و بدهی‌ها برای مدیریت آینده می‌باشد.

از سوی دیگر، ارزیابی مناسب از وضعیت مدیریت دارائی و بدهی یک بانک مستلزم درک صحیح از ماهیت دارائی‌ها و بدهی‌ها، مشتریان، اقتصاد و محیط رقابتی حاکم بر آن بانک خواهد بود. از این‌رو، مدیریت دارایی و بدهی به معنی جذب فعال سپرده به منظور پاسخگویی به تقاضای وام است. قیمت‌گذاری رقابتی سپرده‌ها به شکل نرخ سود سپرده‌های دیداری و مدت‌دار، نتیجه مستقیم مدیریت بدهی است. هرچه فضای رقابتی در بازارهای خدمات مالی فشرده‌تر و شدیدتر می‌شود و هزینه‌های واسطه‌گری مالی به خاطر الزامات حداقل سرمایه و بیمه‌کردن سپرده‌ها و غیره افزایش می‌یابد، در نتیجه موسسات مالی و بانکها روز به روز بیشتر در معرض مخاطرات افت درآمدی قرار می‌گیرند.

علاوه بر تعاریف فوق، مدیریت دارایی - بدهی را بواسطه ماهیت آن مدیریت ترازنامه نیز می‌نامند. لذا بایستی اجزای صورتهای مالی موسسه شناسایی و ارتباط این اجزا با یکدیگر و با اجزای سایر صورتهای مالی بطور کامل تبیین شود. از این‌رو، از جمله قیدههای ترازنامه‌ای که می‌بایستی به دقت رعایت شوند عبارتند از:

- کیفیت اعتبارات

- در نظر داشتن نیازهای نقدینگی بانک

- تامین سرمایه های مطلوب بانک

در ادامه این سوالات مطرح می‌گردد که اولاً چگونه یک بانک دارایی‌های خود را بین وام‌های پربازده و در عین حال پرریسک و دارایی‌های کم بازده و کم ریسک تخصیص می‌دهد؟ ثانياً چگونه یک بانک دارایی‌هایش را

بین دارایی‌های بدون ریسک و دارایی‌های ریسکی تخصیص می‌دهد؟ مرحله اول شامل ساخت یک دارایی ترکیبی است که به لحاظ ترکیب دارایی‌های ریسکی بهینه باشد. گام دوم شامل مقایسه‌ای میان دارایی‌های ریسکی و بدون ریسک است. با توجه به این مطالب، از مدل سبد دارایی این نتایج به دست می‌آید:

۱. بانک تلاش می‌کند تا دارایی وام خود را میان قرض‌های پرریسک و پربازده (نظیر بنگاه‌های جدید، بنگاه‌های کوچک تا متوسط (SME) و قرض‌های کم ریسک و کم بازده (نظیر شرکت‌های بزرگ و مشهور و جافتاده و همچنین قرض‌های تضمین شده‌ای که به خانوارها داده می‌شود) متنوع سازی کند.

۲- هر بانک نسبتی از دارایی‌هایش را در دارایی‌های نقدی بدون ریسک نگهداری می‌کند.

۳- هر افزایشی در میزان ریسکی بودن سبد دارایی، به شرط ثبات دیگر شرایط، موجب می‌شود تا بانک‌ها به سمت دارایی‌های نقدی بدون ریسک حرکت کنند.

۴- هر افزایشی در بازده روی وام‌ها، مشروط به ثبات دیگر شرایط، موجب می‌شود تا بانک از دارایی‌های بدون ریسک کمتر استفاده کنند.

۵- هر افزایشی در نرخ بازده دارایی‌های بدون ریسک، مشروط به ثبات دیگر شرایط، موجب می‌شود تا بانک‌ها دارایی‌های بدون ریسک بیشتری را نگهداری کنند.

اهداف اصلی مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها

۱- مدیریت بانک باید تا حد امکان دائماً بر حجم، ترکیب و بازده و سود کنترل دارایی‌ها و بدهی‌ها را توأم در کنترل داشته باشد.

۲- برای هماهنگی موثر در مدیریت دارایی ها و بدهی ها برای حداکثر کردن فاصله بین درآمدها و هزینه ها همراه با در نظر گرفتن ریسک کنترل مدیریت دارایی ها با کنترل مدیریت بدهی ها باید هماهنگ باشد.

۳- در ارائه سیاست های بانک توجه شود که درآمدها و هزینه ها از هر دو طرف ترازنامه بانک ناشی می

شود

ارکان مهم فرآیند مدیریت دارایی - بدهی

مدیریت دارایی در یک بانک نمی تواند جدا از مدیریت بدهی باشد. لذا مدیریت همزمان دارایی ها و بدهی ها

به منظور ماکزیمم کردن سود و مینیموم کردن ریسک نیازمند یک سری موضوعات می باشد.

۱- اطلاع رسانی مدیریت دارایی - بدهی:

- موجود بودن اطلاعات
- دقیق و قابل اتکا بودن آمار و اطلاعات
- به اندازه کافی بودن مستندات و داده ها
- به موقع و به روز بودن آمار و اطلاعات

۲- سازمان دهی مدیریت دارایی - بدهی:

- داشتن ساختار سازمانی مشخص با شرح وظایف دقیق کمیته مدیریت دارایی - بدهی
- مشخص نمودن درجه اهمیت این مدیریت در نظام مدیریت ارشد بانک

۳- فرآیند اجرایی مدیریت دارایی - بدهی:

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

- شاخص های ریسک
- شناسایی ریسک
- اندازه گیری ریسک
- سیاستگذاری و تعیین آستانه های تحمل ریسک

استراتژی های مدیریت دارایی ها و بدهی ها

- ۱- استراتژی های ایستا: در این روش، منحنی پرتفوی در یک لحظه خاص بررسی می شود. برای مثال تجزیه و تحلیل شکاف سررسید، انطباق زمانی جریان نقدی و غیره
- ۲- استراتژی های نشأت گرفته از بازده: این رویکرد شامل مدل سازی های مختلفی است که بایستی توسط مدیر پرتفوی انجام شود و رفتار اوراق بهادار در شرایط مختلف نرخ بهره بررسی می شود.
- ۳- برنامه ریزی ریاضی: شامل بیان محدودیت های مختلف در قالب عبارات ریاضی و لحاظ نمودن تمام ابعاد ضروری ALM به شکل ریاضی می باشد

رابطه مدیریت ریسک (ERM) و مدیریت دارایی ها و بدهی ها

انواع ریسک هایی که بانک ها را تهدید می کنند در جدول زیر آورده شده است:

ریسک اعتباری	ریسک بازار	ریسک عملیاتی
۱- ریسک معاملاتی	۱- ریسک کالایی	۱- ریسک پردازش
۲- ریسک های نکول	۲- ریسک نرخ سود	۲- ریسک زیر ساختها
۳- ریسک مشتریان	۳- ریسک نرخ ارز	۳- ریسک های انسانی
۴- ریسک ترکیب دارایی ها	۴- ریسک قیمت های بازار سهام	۴- ریسک الگوها
۵- ریسک تمرکز	۵- ریسک نقدینگی	
۶- ریسک تسویه		

دامنه فرآیند ALM را می توان به مدیریت ریسک نقدینگی، مدیریت ریسک بازار، مدیریت ریسک اعتباری، مدیریت تأمین منابع و برنامه ریزی سرمایه های مورد نیاز و برنامه ریزی سود، رشد و توسعه تقسیم بندی نمود که در این میان تمرکز اصلی ALM بر روی مدیریت ریسک نقدینگی، مدیریت ریسک ارزی و مدیریت نرخ سود بانکی می باشد.

مدیریت بدهی ها و دارایی ها به ریسک های نرخ سود در بازار بستگی دارد. به طوریکه مدیریت صحیح و موفق ریسک مالی و ریسک نرخ بهره برای بانک ها و موسسات مالی سودآوری را دربرخواهد داشت. ارزشگذاری دارایی سرمایه ای یک تئوری پایه ای در مدیریت ریسک است و پیش فرض آن مشارکت همه ذخایر و یا اوراق بهادار در سهام است. برای موسسات مالی تراز مالی نشان دهنده ریسک محیطی از جنبه دارایی ها و اغلب

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ریسک‌های تجاری از ناحیه بدهی‌ها است. هدف یک سیستم مدیریت دارایی و بدهی، تنظیم کردن این ریسک‌ها می‌باشد. سیستم ALM نسبت به ERM، بیشتر بر دیدگاه ریسک از ناحیه بازار، اعتبار و ریسک بدهی‌ها از جنبه دارایی‌ها تمرکز دارد.

مدیریت ریسک مالی می‌تواند با اهرم‌های ERM کنترل شود. در اصل تخصیص دارایی‌ها و تخصیص متوازن فعالیت‌های عمده مدیریتی در ALM هستند و تلاش‌های اخیر بر روی توسعه ابزارها و سیستم‌هایی که تکنیک‌های مختلفی از جمله ارزش در خطر (Value at risk)، تحلیل سناریویی و تست حساسیت را ترکیب می‌کنند، متمرکز شده‌است.

مدیریت نقدینگی

ریسک نقدینگی یعنی تأمین مالی دارایی‌های با سررسید بلند مدت بوسیله تعهدات با سررسید کوتاه‌مدت که بانک را مجبور نماید در سررسیدهای متعدد متوسل به ریفاینانس بشود.

ابعاد مدیریت ریسک نقدینگی

مدیریت نقدینگی با اهدافی از جمله پرداخت بدهی‌ها و ایفای تعهدات به‌طور مستمر و به موقع، نگهداری سطح مناسبی از نقدینگی جهت پاسخگویی به جریان‌های نقدی خروجی غیر منتظره بر اساس تجربیات گذشته، اجتناب از تأمین وجوه با هزینه‌های قابل ملاحظه از جمله فروش اجباری دارایی‌ها و تأمین سطح مناسبی از نقدینگی مطابق با حدود تعیین شده در مقررات داخلی، شکل می‌گیرد. این مساله تا حدی دارای اهمیت است که کمیته بال تحقیقاتی را در این زمینه انجام داده و اهمیت آن را با اعمال قوانینی مبنی بر ارائه بندهایی در راستای

مدیریت نقدینگی نشان می‌دهد. بخش مدیریت ریسک در هر سازمان، ارائه بهترین عملکرد و بهینه‌سازی، استفاده از سرمایه و به حداکثرسازی ارزش دارایی‌های سهامداران را به عنوان هدف اصلی خود مطرح می‌نماید و با استفاده از تدابیر متناسب و راهکارهای به موقع، ریسک‌ها را پوشش می‌دهد.

بانک‌ها و موسسات اعتباری برای رسیدن به اهداف مدیریت نقدینگی، می‌بایستی سناریوی اصلی (تداوم فعالیت) و سناریوی جایگزین (بحران) را طراحی کنند. سناریوی اصلی به رفتار جریان‌های نقدی مورد انتظار که ناشی از فعالیت‌های عادی بانک‌ها و موسسات است، اشاره دارد و آنها را ملزم می‌کند تا به منظور اطمینان از ایفای تعهداتشان در سررسید، مدیریت نقدینگی خود را به صورت روزانه اعمال کنند. در مقابل سناریوی جایگزین یا بحران نیز به رفتار جریان‌های نقدی در هنگام بروز اختلالات حتمی یا احتمالی از قبیل مشکلات عملیاتی، تردید در پرداخت به موقع بدهی‌ها و عدم توانایی بانک و موسسه اعتباری در انطباق با تغییرات محیطی اشاره دارد. در این میان مفروضاتی در خصوص میزان و ترکیب دارایی‌ها مطرح می‌شود که می‌بایستی برآوردهایی برای آن صورت گیرد. یعنی میزان دارایی‌های سررسیدشده که بانک و موسسه اعتباری تمایل و توانایی تمدید آنها را دارد و افزایش یا کاهش در میزان دارایی‌های عمده برآورد شده و هر یک از دارایی‌ها بر حسب درجه نقدشوندگی طبقه‌بندی شوند. در سناریوی اصلی نیز مفروضات در خصوص میزان و ترکیب بدهی‌ها به نحوی است که سطح متعارفی از میزان بدهی‌های سررسیدشده قابل تمدید و رشد متعارف سپرده‌های جدید، میانگین موزون سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار بر اساس سررسید آنها و تخمین میزان بازپرداخت سپرده‌های عندالمطالبه بر اساس روند گذشته برآورد می‌شود. از سوی دیگر در سناریوی جایگزین نیز میزان منابع مالی که

تحت هر شرایطی در اختیار بانک و موسسه اعتباری است و نیز توانایی موسسه در افزایش اینگونه منابع برآورد می شود.

در یک نگاه کلی می توان ابعاد مدیریت ریسک نقدینگی را به موارد زیر تقسیم نمود:

- ریسک تأمین مالی: برداشت های غیر منتظره و یا عدم تمدید سپرده های قبلی
- ریسک زمان: عدم وصول بموقع دارایی ها و تبدیل شدن آنها به دارای های غیر جاری
- ریسک های پیش بینی نشده: ممکن است بعضی تعهداتقابل برداشت قبل از سررسید باشند و امکان سرمایه گذاری سود اور در فرصت های مناسب پیش نیاید.

دلایل عمده بروز ریسک نقدینگی در بانک ها عبارتند از:

۱. عدم هماهنگی بین مدیریت های امور مالی و امور اعتباری
۲. اقدامات بانک مرکزی در کنترل ذخایر قانونی
۳. تحمیل تسهیلات تکلیفی دولتی
۴. حجم زیاد (NPA) معوقات و کیفیت پایین دارایی ها
۵. مدیریت ارشد غیر کارآمد
۶. استفاده از منابع پولی اضطراری (HOT MONEY)
۷. عدم اعتنا به ریسک برداشت قبل از سررسید از سپرده ها
۸. وابستگی شدید به تعداد معدودی سپرده گذار عمده

۹. تعهدات کلان و متعدد وامهایی که هنوز برداشت نشده باشند
۱۰. نبود سیاستهای درست مدیریت نقدینگی و برنامه ریزیهای مرتبط با توجه به دلایل فوق، از جمله **علایم بروز مخاطرات نقدینگی** عبارتند از:
- ۱- ارایه نرخ های بالای سود جهت جذب سپرده های بانکی،
 - ۲- عدم پرداخت به موقع تعهدات سررسید شده،
 - ۳- عدم اختصاص بموقع منابع به گیرندگان تسهیلات و خطوط اعتباری،
 - ۴- پس رفت کیفیت دارایی ها، داشتن تعهدات کلان (مشروط) ناپایدار و
 - ۵- کاهش مداوم سپرده ها علایم به شمار می رود.
- الزامات قانونی مورد توجه در این زمینه شامل موارد زیر می گردد:
- CRR/SLR (نسبت نقدینگی قانونی و ذخیره نقدی)
 - اضافه برداشت از حساب بانک مرکزی
 - دستورالعمل های ALM
 - قوانین کشورهای خارجی که بانکهای اسلامی در آنها شعبه دارند
 - دفاتر خارجی بانکهای اسلامی
- عوامل موثر در کاهش ریسک نقدینگی عبارتند از:
- ۱- امکان تامین مالی مجدد Refinance،
 - ۲- عملیات بازار باز Open Market Operation.

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۳- تسهیلات (Liquidity Adjustment Facility) LAF

۴- (Collateralized Borrowing & Lending Obligation) CBLO

اندازه گیری ریسک نقدینگی

برای اندازه گیری ریسک نقدینگی از دو روش مانده (Stock Approach) و روش شبیه سازی نقدینگی

(جریان وجوه) استفاده می گردد. در ادامه به بررسی هر دو روش می پردازیم.

الف : روش مانده (Stock Approach)

نسبت های کلیدی روش مانده عبارتند از:

- نسبت تسهیلات به دارایی ها
- نسبت تسهیلات به سپرده های اصلی
- نسبت تعهدات اصلی و عمده منهای سرمایه گذاری های کوتاه مدت به دارایی های با بازده منهای سرمایه گذاری های کوتاه مدت،

• نسبت منابع مالی خریداری شده به کل دارایی ها

• نسبت معوقه ها به کل تسهیلات

در نسبت های نقدینگی از نسبت وابستگی به تعهدات ناپایدار و نسبت رشد در سپرده های اصلی به رشد در

دارایی ها استفاده می گردد.

$$\text{نسبت وابستگی به تعهدات ناپایدار} = \frac{\text{سرمایه گذاری های موقت} - \text{تعهدات ناپایدار}}{\text{سرمایه گذاری های موقت} - \text{دارایی های با بازده}}$$

(جاییکه تعهدات ناپایدار شامل سپرده های عمده مشتریان بزرگ باشد، به شرایط بازار بسیار حساس هستند و سرمایه گذاری های کوتاه مدت آنهایی هستند که سررسید کمتر از یک سال دارند و در بازار به راحتی قابل معامله بوده و قابل تبدیل به نقدینگی می باشند)

□ نسبت رشد در سپرده های اصلی به رشد در دارایی ها

(هرچه این نسبت بالاتر باشد بهتر است)

در این حال، برای مدیریت ریسک نقدینگی به مواردی از جمله سیاست گذاری مدیریت نقدینگی، تعیین استراتژی تأمین مالی، برنامه ریزی نقدینگی تحت شرایط و سناریوهای مختلف، تعیین حدود و ثغور محتاطانه و رایه گزارش های دوره ای از میزان نقدینگی توجه خواهد شد و از جمله ابزارهای اندازه گیری و مدیریت الزام های تأمین نقدینگی عبارتند از:

- استفاده از نردبان پیش بینی نقدینگی
- محاسبه مازاد یا کسری تجمعی منابع در سررسیدهای آتی انتخابی
- پیش بینی جریان نقدی ورودی و خروجی بسته به رفتارهای دارایی ها، بدهی ها و ارقام زیر خط ترازنامه
- تحلیل واریانس حداقل هر شش ماه یکبار
- تاثیر پرداخت پیش از موعد تسهیلات، بستن قبل از سررسید سپرده ها و اعمال اختیارات پیش بینی شده

در تعهدات پس از مدت زمان داده شده

در مجموع برای جلوگیری از بحران نقدینگی موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- گشایش راه‌های استقراض بین بانکی و برقراری خطوط اعتباری
- مانیتورینگ سپرده‌های اصلی و دارایی‌های اصلی مثل SLR & CRR و تسهیلات
- نگهداری و گزارش‌دهی سررسیدهای تعهدات و پرتفوی سرمایه‌گذاریها
- محاسبه دوره جریان‌ات نقدی تجمعی (خروجی)
- برآورد تعهدات ضمانتنامه‌ای به موسسات و بانکها جهت محدود کردن مخاطرات اقلام زیر خط ترازنامه
- مدیریت منابع سوآپ شده: منابع ریالی در مقابل ارزهای خارجی
- ارزیابی منابع خریداری شده به کل دارایی‌ها (جایی که منابع خریداری شده شامل کلیه وجوه بین بانکی و سایر منابع بازار پولی و همین‌طور گواهی سپرده‌های کلان و سپرده‌های مشتریان بزرگ می‌باشد)
- ارزیابی نسبت بدهی‌های معوقه به کل تسهیلات
- ارزیابی نسبت تسهیلات به کل سپرده‌های اصلی

ب: روش شبیه‌سازی نقدینگی (جریان وجوه)

در این روش، بانکها می‌توانند با دقت زیادتری نقدینگی خود را اندازه‌گیری نمایند. تهیه گزارش نقدینگی

ساختاری به روش زیر:

جریان خروجی	کسری یا	تفاوت	جریان	جریان	طبقه‌ی زمانی
-------------	---------	-------	-------	-------	--------------

تجمعی	مازاد تجمعی		خروجی	ورودی	
					روز بعد
					روز ۲-۷
					روز ۸-۱۴
					روز ۱۵-۲۸

خالص عدم انطباق (تفاوت) در خلال روز بعد، ۲-۷ روز، ۸-۱۴ روز و ۱۵-۲۸ روز نباید از ۵٪، ۱۰٪، ۱۵٪

و ۲۰٪ جریان نقدی خروجی تجمعی در هر طبقه ی زمانی بیشتر باشد

دستورالعمل‌های معمول بانک‌های مرکزی جهت کنترل ریسک نقدینگی

- استفاده از روشهای ساده گزارش‌دهی ساختار نقدینگی و نردبان نقدینگی
- تحلیل و بررسی روندهای نقدینگی در گذشته
- پیش بینی روندهای احتمالی آتی مبتنی بر مفروضات واقع بینانه
- انجام تحلیل واریانس حداقل هر شش ماه یکبار و تعدیل مفروضات همیشگی
- نشان دادن تاثیر اقدامات انجام شده در گذشته و نیازهای نقدینگی احتمالی
- برقراری روابط بین بانکی جهت تامین مالی مقطعی
- رفتارهای فصلی سپرده ها و تسهیلات باید با دقت بیشتری مطالعه شوند

- نیازهای بالقوه نقدینگی برای تسهیلات جدید، حدود اعتباری استفاده نشده، سیاستهای اعتباری جدید، برداشت‌های احتمالی از سپرده‌ها، سرمایه‌گذاریهای تکلیفی و انجام سایر تعهدات قانونی

دستورالعمل طبقه‌بندی جریان‌های نقدی برای مدیریت نقدینگی

در این قسمت نحوه طبقه‌بندی دارایی‌ها و بدهی‌ها برای برنامه‌ریزی‌های مربوط به خروجی و ورودی نقدینگی آورده شده است. به طور کلی، دستورالعمل مورد نظر به این صورت است که در سمت خروجی و ورودی نقدینگی، سرفصل‌های مربوطه را از ترازنامه استخراج کرده و نشان می‌دهیم خروجی بدهی‌ها و یا ورودی نقدینگی در چه فاصله زمانی اتفاق خواهد افتاد و بر این اساس برنامه‌ریزی‌های لازم صورت می‌گیرد.

از جمله جریان‌های خروجی نقدینگی به همراه طبقه‌بندی زمانی آنها عبارتند از:

سرفصل‌ها	طبقه بندی زمانی
۱- سرمایه ، ذخایر قانونی و اندوخته ها	بالای پنج سال
۲- حسابهای قرض الحسنه جاری و پس انداز	این دسته از منابع را به دو دسته پایدار و ناپایدار تقسیم می‌کنیم. معمولاً ۲۵٪ سپرده‌های جاری و پس‌انداز قسمت ناپایدار منابع بوده که هر زمان قابل برداشت می‌باشند. قسمت ناپایدار در فاصله زمانی ۱-۱۴ روز طبقه بندی شده و

مابقی در فاصله ۱-۲ سال طبقه‌بندی می شوند.	
مطابق سررسیدهای مربوطه طبقه‌بندی می شود	۳- سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار
مطابق سررسیدهای مربوطه طبقه‌بندی می شود	۴- گواهی سپرده، بدهی های بین بانکی و اوراق مشارکت
	۵- سایر تعهدات و ذخایر:
۱-۱۴ روز	الف) اسناد پرداختنی
۲-۵ سال	ب) ذخایر مربوط به مطالبات معوقه
بالای پنج سال	ج) ذخایر مربوط به مطالبات مشکوک الوصول
بالای پنج سال	د) ذخایر مربوط به سرمایه‌گذاریهای غیر فعال
وفق سررسیدهای مربوطه	ه) سایر تعهدات

جریان‌ات نقدی ورودی به همراه طبقه‌بندی زمانی عبارتند از:

سرفصل ها	طبقه بندی زمانی
۱- موجودی نقد	۱-۱۴ روز
۲- موجودی نقد نزد بانک مرکزی	۱-۱۴ روز
۳- حسابهای جاری نزد سایر بانکها	الف) قسمت غیر قابل برداشت ۱-۲ سال ب) باقیمانده ۱-۱۴ روز
۴- سایر حسابهای متقابل نزد بانکها به اضافه سپرده‌های مدت دار	مطابق سررسیدهای توافق شده
۵- سرمایه گذاری‌ها: الف: اوراق مشارکت تضمین شده ب: صکوک و اوراق مشارکت شرکت‌های معتبر ج: اوراق مشارکت شرکت‌ها و سازمانهای کوچک د) سهام عادی شرکت‌های بورسی ه) سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تابعه	مطابق سررسیدهای مربوطه ۲-۵ سال بالای ۵ سال بالای پنج سال بالای پنج سال
۶- بروات خریداری شده (خرید دین)	مطابق سررسیدهای مربوطه
۷- تسهیلات اعطایی عقود اسلامی (بخش جاری)	مطابق سررسیدهای مربوطه

۸- تسهیلات غیر جاری:	الف : معوقه
۲-۵ سال	ب : مشکوک الوصول
بالای پنج سال	۹- دارایی های ثابت
بالای پنج سال	۱۰- سایر دارایی ها

در نهایت با تلفیق جداول فوق (جریانات ورودی و خروجی نقدینگی) و با در نظر گرفتن فاصله زمانی یکسان، مجموع ورودی‌ها و خروجی‌ها را محاسبه می‌کنیم و به این ترتیب گزارشی از وضعیت نقدینگی ساختاری بانک (به صورت عدم انطباق جمع جریانات ورودی نقدینگی منهای جریانات خروجی نقدینگی، تجمعی و یا درصدی از خروجی‌ها) بر اساس مانده ارائه می‌نماییم.

گزارش وضعیت نقدینگی ساختاری

(ارقام به میلیارد ریال)

با	۵	۲	۱	۶	۲۹	۱	سرفصل‌ها
۵ لای	۲-	۱-	۶-۲	۳-	روز تا ۳	۱-۴	
سال	سال	سال	ماه	ماه	ماه	روز	
X	X	X	X	X	XXX	XXX	سپرده‌ها

XX	XX	XX	XX	XX			XX	
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	منابع بین بانکی و خریداری
XX	XX	XX	XX	XX			XX	شده
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	سایر تعهدات و ذخایر
XX	XX	XX	XX	XX			XX	
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	خطوط اعتباری تعهد شده
XX	XX	XX	XX	XX			XX	
X	X	X	X	X	XX	XX	X	الف) جمع خروجی ها (out flows)
XX	XX	XX	XX	XX	X	X	XX	
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	موجودی نزد سایر بانکها
XX	XX	XX	XX	XX			XX	
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	تسهیلات کوتاه مدت و
XX	XX	XX	XX	XX			XX	اسناد دریافتنی
X	X	X	X	X	XXX	XXX	X	سایر دارایی ها
XX	XX	XX	XX	XX			XX	
X	X	X	X	X	XX	XX	X	ب) جمع ورودی ها (in flows)
XX	XX	XX	XX	XX	X	X	XX	

X	X	X	X	X	XX	XX	X	ج=عدم
XX	XX	XX	XX	XX	X	X	XX	انطباق (mismatch)
								= (ب منهای الف)
X	X	X	X	X	XX	XX	X	د)عدم انطباق
XX	XX	XX	XX	XX	X	X	XX	(mismatch)تجمعی
X	X	X	X	X	XX	XX	X	ه)ج بصورت درصدی از
XX	XX	XX	XX	XX	X	X	XX	خروجی ها

علاوه بر این می توان به همین منوال وضعیت نقدینگی را در کوتاه مدت هم بررسی کرد. البته نه به صورت مانده بلکه ورودی ها و خروجی ها را به صورت افزایش و یا خالص تغییرات در فاصله زمانی معین در نظر می گیریم و به این ترتیب گزارش پویای نقدینگی در کوتاه مدت بدست می آید. در این حالت جریان خروجی نقدینگی شامل افزایش در مانده تسهیلات، خالص افزایش در سرمایه گذاریها، تعهدات بین بانکی، ارقام زیر خط ترازنامه و سایر بوده و جریانات ورودی نقدینگی نیز شامل خالص تغییرات در وجوه نقد، خالص افزایش در سپرده ها منهای ذخایر قانونی، سود حاصل از سرمایه گذاریها، وصول مطالبات از بانکها، دریافت خطوط اعتباری صادراتی، ارقام زیر خط ترازنامه و سایر می باشد. در مجموع میتوان اینگونه بیان نمود که با استفاده از این

جداول و محاسبه یک‌سری نسبت‌های خاص، می‌توانیم راهکارهای مناسبی برای مدیریت بهتر دارایی‌ها و بدهی‌ها ارائه دهیم.

ساختار دارایی و بدهی در بانک‌های اسلامی

در بانکداری اسلامی سپرده‌گذاران در منافع بانک شریک هستند، لذا می‌توان گفت که بانکداری اسلامی به دنبال حداکثرسازی منافع ذی‌نفعان از جمله سپرده‌گذاران است. از این‌رو، تفاوت‌هایی در شیوه‌های مدیریت دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف وجود دارد. این تفاوت در مرحله اول ناشی از متفاوت بودن نظام حسابداری بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف است و دوم آنکه حرمت ربا و ویژگی‌های فقهی آن نشان‌دهنده آن است که عامل زمان به تنهایی عامل تعیین‌کننده افزایش سرمایه نیست و مشارکت در سود و یا زیان ناشی از سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد، رکن اساسی معاملات پول تلقی می‌شود. لذا این دو عامل مهم در مدیریت دارایی و بدهی بانکداری اسلامی قابل توجه هستند.

برای شناخت ساختار دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی، اشاره‌ای به اقلام دارایی‌ها و بدهی‌ها که مبتنی بر شریعت اسلامی است، می‌نماییم. به‌طور کلی، منبع و مأخذ دارایی‌ها در بانک‌های اسلامی همانند بانکداری متعارف، ناشی از ارزش ویژه و بدهی‌ها خواهد بود. به بیان دیگر، رکن اساسی در سودآوری بانک اسلامی که ناشی از دارایی‌هاست با منشأ داخلی، تحت عنوان ارزش ویژه و با منشأ خارجی تحت عنوان بدهی‌ها معرفی می‌شوند. دارایی‌های با بازده بانکداری اسلامی که در قالب مصارف معرفی می‌شوند، متأثر از منابع پولی و ثروت

حقوق صاحبان سهام و یا منافع سپرده‌گذاران است که بر حسب درجه نقدینگی آنها می‌تواند در قالب یکی از عقود اسلامی معرفی شوند.

ساختار کلی دارایی و بدهی در بانک‌های اسلامی

دارایی‌ها	بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام
<u>دارایی‌های جاری:</u> موجودی نقد سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت حساب‌ها و اسناد دریافتنی مطالبات تسهیلات اعتباری در قالب عقود اسلامی سرمایه‌گذاری‌های مستقیم	<u>بدهی‌ها:</u> حساب‌ها و اسناد پرداختنی سپرده‌های بانک‌ها و موسسات اعتباری سپرده‌های امانی سپرده‌های سرمایه‌گذاری سپرده‌های سهام پرداختنی سود سهام پرداختنی حساب‌های پرداختنی بلندمدت
<u>دارایی‌های ثابت:</u> دارایی‌های ثابت مشهود دارایی‌های ثابت نامشهود سرقفلی سایر دارایی‌ها	<u>حقوق صاحبان سهام:</u> سرمایه اندوخته قانونی اندوخته احتیاطی

سود و زیان انباشته	
جمع بدهی و حقوق صاحبان سهام	جمع دارایی‌ها
<u>اقلام زیر خط بدهی‌ها</u> تعهدات بانک بابت فروش محصولات و خدمات بانکداری اسلامی	<u>اقلام زیر خط دارایی‌ها</u> تعهدات مشتریان بابت فروش محصولات و خدمات بانکداری اسلامی

عمده ترین اقلام بدهی بانک‌های غیر ربوی، انواع سپرده‌هایی است که از سوی بخش‌های مختلف اعم از حقیقی و حقوقی، خصوصی و دولتی سپرده‌گذاری شده‌اند. سپرده‌های بانک اسلامی را می‌توان به طور کلی به سپرده‌های قرض‌الحسنه و سرمایه‌گذاری تفکیک کرد. سپرده‌های قرض‌الحسنه اعم از جاری و پس‌انداز فاقد هزینه مالی برای بانک خواهند بود. نوع دیگری از انواع منابع مالی شامل سپرده‌های سرمایه‌گذاری است که بانک اسلامی بر اساس سازوکار مشارکت در سود و زیان می‌تواند به عنوان واسطه‌گر وجوه در بخش‌های مختلف اقتصادی به کار گیرد و بازدهی حاصل از آن را به نسبت زمان و سهم‌الشرکه به سپرده‌گذار پرداخت نماید. بر این اساس در بانکداری اسلامی همه سپرده‌های قرض‌الحسنه می‌بایستی در اختیار تسهیلات اعتباری قرض‌الحسنه قرار گیرد.

در ارتباط با سرمایه به عنوان مهم‌ترین شاخص در ثبات مالی بانک می‌توان به این نکته اشاره نمود که تفاوت ساختاری فعالیت بانکداری متعارف و بانکداری اسلامی در بعد فعالیت‌های اقتصادی موجب شده‌است تا نظرهای مختلفی درباره محاسبه نرخ کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی به شرح زیر مطرح شود:

- مشارکت در سود و زیان و عدم اخذ وثیقه در این نوع معاملات با ضرایب بالاتری از ریسک اعتباری نسبت به بانکداری متعارف همراه خواهد بود.
 - مشارکت در سود و زیان به معنای مشارکت هم در سود و هم در زیان است. از این رو، محاسبه ضرایب ریسک برای دارایی های بانک های اسلامی می بایستی به نسبت سهم سپرده گذار و سهم بانک محاسبه شود. به بیان دیگر، در محاسبه نرخ کفایت سرمایه می بایستی میانگین موزون به ریسک سهم مشتری از محاسبه کفایت سرمایه در مخرج خارج شود. بنابراین، برای رسیدن به حد مطلوب کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف نیاز به سرمایه کمتری خواهد بود.
 - کیفیت سایر اقلام دارایی ها اعم از بالای خط و زیر خط ترازنامه بانکداری اسلامی همانند بانکداری متعارف دارای ضرایب متفاوت از نظر ریسک اعتباری، عملیاتی و بازار هستند.
- به طور کلی، منابع پولی قابل سرمایه گذاری بانک غیر ربوی ناشی از دو منبع سپرده های سرمایه گذاری مبتنی بر بدهی و سرمایه جزء اول بانک است. بانک اسلامی پس از کسر اندوخته قانونی و یا اندوخته احتیاطی، منابع را در قالب عقود مشارکتی (با سود متغیر) به کار گرفته و بازدهی ناشی از سرمایه گذاری به صورت مشاع و بر مبنای سیستم حسابداری تعهدی را محاسبه و بین سهامداران تقسیم خواهد کرد. هدف بانک های اسلامی حداکثرسازی منافع سهامداران اعم از سپرده گذاران و ذی نفعان (مالکین حقوقی) خواهد بود. از این رو، با توجه به ویژگی های بانکداری اسلامی، همواره ارزش افزوده اقتصادی به عنوان شاخصی برای خلق ارزش در قالب (عوامل) شاخص های مختلف مدیریت ترازنامه (دارایی و بدهی) در این شیوه بانکداری نسبت به بانکداری متعارف بیشتر می باشد. در واقع، کاهش نوسانات جریانات پولی و ثبات آن در بانکداری اسلامی موجب کاهش ذخیره احتیاطی

نقدی به منظور پوشش ریسک نقدینگی می‌شود. از طرفی با آزاد شدن این نوع دارایی‌ها و خرید دارایی‌های با بازده بیشتر، ارزش افزوده اقتصادی افزایش خواهد یافت. همچنین افزایش شفافیت در صورت‌های مالی بانکداری اسلامی، عدم استفاده از دارایی‌های غیرکارآمد و گردش صحیح و سالم منابع موجب افزایش بازدهی و در نهایت افزایش ارزش افزوده اقتصادی در این شیوه از بانکداری خواهد شد و بررسی‌ها نشان می‌دهد که استفاده از استانداردهای تدوین‌شده در ارتباط با نرخ کفایت سرمایه از سوی سازمان‌های بین‌المللی مانند کمیته نظارتی بال با رعایت اصول و چارچوب نظری بانکداری اسلامی به منظور ایجاد تعامل و یکپارچه‌سازی با بانکداری بین‌المللی مفید به نظر می‌رسد.

در ادامه به توصیه‌های پیشنهادی جهت بهبود مدیریت و کاهش ریسک ارائه می‌نماییم:

▪ افزایش نظارت و استفاده از شرکت‌های رتبه‌بندی برای دستیابی به اطلاعات مناسب کیفیت سهام جهت سرمایه‌گذاری

▪ انجام سرمایه‌گذاری‌ها از طریق بازار و افزایش نقش مدیریت صندوق‌های سرمایه‌گذاری متقابل

▪ استفاده از خدمات مختلف متناسب با میزان قبول ریسک و آستانه تحمل انواع مختلف سپرده‌گذاران و

مشتریان

- افزایش نقش سرمایه‌گذاران نهادی به منظور بهبود حاکمیت شرکتی
- توجه و اهمیت ویژه به مدیریت نقدینگی در بانک‌های اسلامی
- استفاده از موسسات و زیرساخت‌های مدیریت لازم برای مقابله با شوک‌های نقدینگی
- شفافیت‌سازی قوانین و مقررات